

หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ

หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ (สวัสดิ์ ภูมิตร) เป็นบุตรของนาย อี.เอส.สมิท (E.S.Smith) และนางชุ่ม ภูมิตร เกิด ณ บ้านครอกกัปัดนบุช อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๔ ภรรยาชื่อ นางถนอมศรี ภูมิตร มีบุตร ๑ คนและธิดา ๑ คน

การศึกษา

๒๔๕๑ โรงเรียนอัสสัมชัญ

๒๔๕๓ - โรงเรียนปทุมคงคา

๒๔๕๕ - โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

๒๔๖๒ - ได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษา ณ โรงเรียนฝึกหัดครูแอคซิเตอร์ (Accidor Teacher Training school) ประเทศอังกฤษเป็นเวลา ๒ ปี ได้รับประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษ

๒๔๖๕ - เข้าศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยอาร์เบอร์ดีน (Arburdine University) เป็นเวลา ๔ ปี ได้รับปริญญาตรีทางด้านวิทยาศาสตร์ (B.Sc)

๒๕๑๔ - ได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา

ชีวิตราชการ

๒๔๖๑ - นักเรียนสอนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

๒๔๖๕-๒๔๗๖ อาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

๒๔๗๖-๒๔๗๘ ทำการแทนอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม

๒๔๗๘-๒๔๘๑ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

๒๔๘๒-๒๔๘๔ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

๒๔๘๕-๒๔๘๘ หัวหน้ากองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๒๔๘๘- ผู้ช่วยอธิบดีกรมสามัญศึกษา

๒๔๙๐- รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา

๒๔๙๐-๒๔๙๔ อธิบดีกรมสามัญศึกษา

๒๔๙๒-๒๔๙๓ ผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตร เป็นคนแรก อีกตำแหน่งหนึ่ง

๒๔๙๔-๒๕๐๔ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา

๒๔๙๗- รักษาการอธิบดีกรมการฝึกหัดครู อีกตำแหน่งหนึ่ง

๒๕๐๓-๒๕๐๖ ผู้อำนวยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒๕๐๔ - เกษียณอายุราชการ

๒๕๑๕- ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ(ท.จ.ว.)

๒๕๑๖- ได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติในฐานะครูอาวุโสของคุรุสภา

การประชุมในต่างประเทศ

๒๔๙๓ - เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุมองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมสหประชาชาติ (unesco) ครั้งที่ ๕ และประชุมเกี่ยวกับการพิพิธภัณฑน์ ณ เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี

๒๔๙๕ - เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุมร่างอนุสัญญาป้องกันวัตถุทางวัฒนธรรมในยามสงคราม ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

- เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุม Exchange of Persons ที่กรุงเทพฯ และเป็นประธานของการประชุม

- เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุม I.B.E (International Bureau of Education) ครั้งที่ ๑๕ ณ นครเยนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

๒๔๙๖ - เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุม Unesco National Commission ของสหรัฐอเมริกา ณ Minnesota สหรัฐอเมริกา

๒๔๙๘ - เป็นประธานการประชุม Study Conference on Science Teaching ของ Unesco ที่กรุงเทพฯ

๒๕๐๓ - เป็นหัวหน้าผู้แทนไทยไปประชุม I.B.E

ครั้งที่ ๒๓ ณ นครเยนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
๒๕๐๗) - เป็นผู้สังเกตการณ์ครูสภาในการประชุม
World Federation for Mental Health ณ ศาลา
สันติธรรม

คุณงามความดีของหลวงสวัสดิสารศาสตร พุทธิ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิได้สร้างคุณงาม
ความดีไว้ในวงราชการของกระทรวงศึกษาธิการมาก
มาย จนไม่สามารถจะนำมาจาระไนได้อย่างครบถ้วน
ในที่นี้ขอนำเอาข้อความบางตอนซึ่งศาสตราจารย์คุณรัฐจวน
อินทรกำแหง ได้เขียนคำไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์
วันพระราชทานเพลิงศพหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ
มาเป็นตัวอย่างดังนี้ “คุณหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ
ผู้ได้รับสมญาว่า อธิบดีสุภาพบุรุษของกระทรวง-
ศึกษาธิการผู้มีอุดมคติว่า ทำดีกว่าพูด... ท่านได้รับ
ราชการสนองพระเดชพระคุณของบ้านเมืองในตำแหน่ง
ข้าราชการประจำเริ่มตั้งแต่ตำแหน่งนักเรียนกรมศึกษา-
ธิการ กระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม
พ.ศ.๒๔๖๑ จนถึงตำแหน่งอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ และเกษียณอายุในตำแหน่งนี้

เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๔ และในระหว่าง
พ.ศ.๒๕๐๓-๒๕๐๖ ยังได้รับมอบหมายจากกระทรวง
ศึกษาธิการให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการจัดตั้งมหา-
วิทยาลัยเชียงใหม่อีกด้วย

คุณหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นนักวิทยาศาสตร์
ท่านจึงพอใจที่จะพิสูจน์ผลงานด้วยการกระทำมากกว่า
พูดและท่านเป็นผู้ที่รักการศึกษาและสนใจการศึกษา
อยู่ตลอดชีวิต ท่านเห็นว่าวิชาการมีความสำคัญเท่าการ
บริหาร ฉะนั้นเมื่อท่านได้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาและ
เฝ้าสังเกตวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวทางการศึกษาของ
ไทยมาเป็นเวลานาน ทั้งในงานการปรับปรุงวิชาการ
งบประมาณและการบริหาร ท่านจึงกล่าวคำคมไว้ว่า
การศึกษาคือ สิ่งที่เหลืออยู่ภายหลังจากที่เราลืมอะไร
หมดแล้ว ท่านจึงมองเห็นว่าคำเนิงานเกี่ยวกับการ-
ศึกษานั้น ไม่มีเวลาเหลือให้เราพูดเล่นเจรจากันมากนัก
นอกจากต้องรีบเร่งช่วยกันลงมือทำทันที ก้มหน้าก้มตา
ทำด้วยความขะมักเขม้นเสียสละเอาจริงเอียง”

ในสมุดบันทึกประจำตัวของหลวงสวัสดิสาร
ศาสตรพุทธิ ท่านได้เขียนข้อความสั้น ๆ เป็นภาษา-
อังกฤษไว้ว่า

‘I have done my duty

I have paid my debt

I have done my best

And here is my story’

ข้อความนี้ชี้ให้เห็นคุณสมบัติประจำตัวของท่าน
ได้เป็นอย่างดีทีเดียว

หนังสือข่าวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ชื่อ ข่าวสาร
“ม.ช.ม.” ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ ซึ่งออกเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน
พ.ศ.๒๕๐๖ ได้กล่าวถึงหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ
ไว้ยืดยาว ตอนหนึ่งกล่าวว่า “หลวงสวัสดิสารศาสตร
พุทธิเป็นนักวิทยาศาสตร์โดยวุฒิและทางปฏิบัติ เป็น
นักบริหารโดยประสบการณ์ เป็นนักกีฬาทั้งกายและใจ
เป็นหัวหน้างานซึ่งใช้พรหมวิหารเป็นหลักในการปกครอง
ที่สำคัญที่สุดและหาได้ยากที่สุดคือ นำใจเสียสละเพื่อ
ผลงานส่วนรวมกับความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งปรากฏผล
อยู่ในความมั่นคงแข็งแรงของการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ
และอยู่ที่ภูมิประเทศของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เปลี่ยน
จากความรกร้างมาเป็นสนามหญ้าและเป็นหญ้าอันงดงาม”

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นหนึ่งในข้าราชการที่ยึดมั่นในอุดมคติในการปฏิบัติราชการอยู่เสมอว่า งานของหลวงคือ งานของท่าน แต่เงินของหลวงคือเงินของหลวง และ เวลาของหลวงก็มีค่ายิ่งกว่าเวลาของท่าน แม้ตลอดระยะเวลาที่ท่านรับราชการ ท่านไม่เคยได้รับเงินเดือนขึ้นสองขั้นเลยแม้แต่สักครั้งเดียวก็ตาม ท่านก็ยังปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่านด้วยความสุจริตก่อนโยบยาบ ต่อหลักการ ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นเรื่องของราชการ เพราะทั้งหมดเป็นอุดมคติสูงสุดในชีวิตของท่าน... ดังนั้นด้วยคุณงามความดีของท่านที่เป็นผู้ยึดมั่นในอุดมคติดังกล่าวอย่างไม่คลอนแคลนนี้เอง ท่านจึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนานเธอทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศึกษานานาชาติ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ หลังจากที่ท่านเกษียณอายุราชการไปแล้วเป็นเวลาถึง ๑๑ ปี

งานริเริ่มที่สำคัญ ๆ ของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

งานที่ท่านริเริ่มไว้นั้นมีมากมายหลายประการ ขอยกมาเฉพาะบางประการที่มีความสำคัญเด่นชัด เช่น

๑. โครงการปรับปรุงการศึกษาที่จังหวัดชลบุรี
๒. โครงการโรงเรียนประจำเรไร
๓. โครงการทดลองและปรับปรุงโรงเรียนมัธยม

วิสามัญศึกษา เลือกทดลองในโรงเรียน ๔ แห่ง คือ โรงเรียนวัดรางบัว โรงเรียนวัดสุวรรณาราม โรงเรียนบางกะปิ และโรงเรียนศรีสุริโยทัย

๔. โครงการผลิตครูงานสันตัก เปิดสอนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย และโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม เรื่องนี้สำคัญมากจนท่านได้ออกปากกล่าวว่า 'do or die'

๕. งานนิเทศการศึกษา เริ่มจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นเป็นหน่วยวิชาการของกรมวิสามัญศึกษา และขึ้นตรงต่ออธิบดี

๖. แต่งตำราทางวิทยาศาสตร์ขึ้นหลายเล่ม เช่น ปรัชญาทางวิทยาศาสตร์ภาคต่าง ๆ คาราศาสตร์ไทย ตำราเคมีเบื้องต้น เป็นต้น

๗. บัญญัติศัพท์ทางวิทยาศาสตร์บางคำ ในสมัยนั้นศัพท์วิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ เมื่อท่านแต่งตำราเคมีเบื้องต้นจึงได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นหลายคำ แต่เนื่องจากคำศัพท์เหล่านั้นเป็นของใหม่เป็นต้นเหตุให้กระทรวงธรรมการแต่งตั้งคณะกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์เบื้องต้นขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๔ ตำราเคมีเบื้องต้นของท่านจึงไม่ได้ตีพิมพ์เพราะต้องรอศัพท์บัญญัติจากคณะกรรมการชุดนี้

ฯลฯ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ รวมอายุได้ ๗๑ ปี

วรวิทย์ วตินสารากร

บรรณานุกรม

เชียงใหม่ มหาวิทยาลัย “หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ข่าวสาร “ม.ช.ม.” ๑(๕) : วันที่

๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๖

อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ณ เมรุวัดธาตุทอง ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖